

УДК 316.442:316.752

І.В. ШАПОШНИКОВА

СОЦІОЛОГІЧНА ОЦІНКА КУЛЬТУРНОГО КАПІТАЛУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Шапошникова Ірина Василівна – к.філ.н., декан факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету

У статті розглядається проблема соціологічної оцінки культурного капіталу студентської молоді. Автор висвітлює результати проведеного соціологічного дослідження загальних показників оцінки культурного капіталу. Проаналізовано особливості оцінки культурного капіталу студентської молоді. Автором розроблено специфічні показники оцінки культурного капіталу студентської молоді.

Ключові слова: культурний капітал, студентська молодь, показники оцінки, формування капіталу.

В статье рассматривается проблема социологической оценки культурного капитала студенческой молодежи. Автор освещает результаты проведенного социологического исследования общих показателей оценки культурного капитала. Проанализированы особенности оценки культурного капитала студенческой молодежи. Автором разработаны специфические показатели оценки культурного капитала студенческой молодежи.

Ключевые слова: культурный капитал, студенческая молодежь, показатели оценки, формирование капитала.

The author of the article examines the problem of sociological estimation of cultural capital of young people. An author lights up the results of the conducted sociological research of general indexes of estimation of cultural capital. The features of estimation of cultural capital of student young people are analysed. An author is develop the specific indexes of estimation of cultural capital of student young people.

Keywords: cultural capital, student young people, indexes of estimation, forming of capital.

© І.В. Шапошникова, 2012

Вступ. Культурний капітал у сучасних умовах виступає найважливішим соціально-економічним індикатором, що характеризує соціальні структурні зрушення суспільного розвитку, науково-технічні та інноваційні накопичення в економічній сфері. Культурний капітал висувається на передній план соціологічного і соціально-економічного дослідження, поступово стає інструментом пояснення соціально-економічних трансформацій у суспільстві. Саме тому, розглядаючи і пояснюючи перспективи розвитку суспільства, соціологи звертають посилену увагу на дослідження взаємозв'язків соціальних явищ і процесів, пов'язаних з розвитком культурного капіталу. Останній розглядається як найважливіший системний компонент інноваційного механізму суспільства, що не тільки визначає напрями і характер економічного зростання, але й створює соціально-економічні передумови розширеного відтворення населення.

Постановка завдання. Стаття присвячена розробці специфічних показників оцінки культурного капіталу студентської молоді.

Аналіз досліджень і публікацій. У соціологічній площині проблематика культурного капіталу розглядалась у наукових роботах П. Бурдьє, Дж. Голторпа, В. Ільїна, Ю. Качанова, У. Нордхуса, В. Радаєва, Е. Райта, У. Рансимаена, Д. Рікардо, А. Сміта, Д. Тросбі, Ф. Фукуями, Т. Зарицьки, Г. Чередниченко, Є.Суїменко, Л.Сокурянської, О.Голікова [1], [3], [7], [9]. Однак залишилася невирішеною проблема розробки показників оцінки культурного капіталу студентської молоді як рушійної сили інноваційного розвитку держави.

Виклад основного матеріалу. Однією з завдань сучасної соціальної політики є розвиток культурного капіталу молоді, її здатностей ефективно

сприяти соціальному та науково-технічному розвитку України. Культурний капітал молоді в нових умовах відображає не тільки розширену систему соціокультурних цінностей, норм, принципів, освітнього та морального розвитку індивідів у віці від 15 до 35 років, але й процеси трудової реалізації їх культурного потенціалу, спрямованого на отримання заробітної плати, додаткового доходу, досягнення інших соціально-економічних вигід.

У щорічній доповіді Президента України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України «Про становище молоді в Україні» зазначено, що «...українська молодіжна політика, як і інші напрями державної політики, переживає серйозні процеси трансформації. Вони зумовлені, з одного боку, перебудовою політичної системи українського суспільства, а з іншого – прагненнями України щодо інтеграції до Європейського Союзу» [4].

У ринкових умовах господарювання, коли важливу роль відіграють освіта, знання, навички та вміння сучасної молоді, дуже важливою постає проблема оцінки формування культурного капіталу молоді. Виникає потреба визначити загальні та специфічні показники оцінки формування культурного капіталу студентської молоді. Загальна оцінка культурного капіталу може здійснюватись у рамках наступних комплексних показників: «Інтелектуальна культура (інтелектуальний капітал), освітня культура (освітній капітал), морально-етична культура (морально-етичний капітал), символічна культура (символічний капітал), соціальна культура (соціальний капітал)» [2].

Оцінка інтелектуального культурного капіталу здійснюється в результаті соціально-психологічного аналізу вроджених інтелектуальних здібностей людини та здібностей, що розвинулися у процесі

життєдіяльності. Таку форму оцінки слід віднести до соціально-психологічної. Вона здійснюється переважно психологами та спеціалістами в галузі соціальної психології. Оцінка освітнього культурного капіталу здійснюється в результаті соціально-економічного аналізу процесу накопичення знань, умінь, здібностей до застосування освітнього потенціалу в соціальних практиках індивіда. Тут повинні враховуватись формальні ознаки освітньої культури особистості: дипломи, сертифікати, акти впровадження, вчені ступені [1].

Оцінка соціального капіталу здійснюється в результаті аналізу соціальних відносин, здатності до комунікації індивідів. Дана оцінка направлена на виявлення особливостей соціальних зв'язків та матриць відносин. Останні полегшують соціальні дії індивідуумів «за рахунок формування (взаємної) довіри, визначення (взаємних) обов'язків та очікувань, формулювання та впровадження (соціальних норм, створення асоціацій)» [5].

Тобто в даному випадку виявляються культурні соціальні канали, практики соціальної взаємодії як у трудовій сфері, так і за її межами. Оцінка символічного культурного капіталу на практиці реалізується на основі аналізу процесів формування символів, виявлення особливостей символів певних соціальних прошарків населення. Символічний культурний капітал відображає суспільну підтримку особистості певним прошарком населення. Він являє собою стабілізуючий та закріплюючий капітал суспільного прошарку, що знаходиться при владі [9, с.26].

Таким чином, загальна оцінка формування культурного капіталу на практиці здійснюється за різними системними напрямками. Дослідження орієнтовані на широке коло інтелектуальних, освітніх, морально-етичних, символічних, соціальних проявів процесу формування культурного капіталу. При цьому кожне із соціологічних досліджень визначає і вузьке коло показників, які характеризують загальні та специфічні риси процесу формування культурних цінностей окремих груп населення.

Соціальні процеси формування культурного капіталу студентської молоді виявляються в загальній системі відтворення культурних цінностей індивідів як форми їх трудового потенціалу. Відтворення культурного капіталу відображає динаміку розвитку різних форм соціальної культури в цілому, послідовну зміну фаз та стану культурного розвитку особистості. Відтворення культурного капіталу студентської молоді являє собою прояв трьох напрямків соціальних змін: розвиток загальної соціальної культури, освітній розвиток трудового потенціалу; зміна зайнятості, тобто вдосконалення ринку праці студентської молоді.

Перший напрямок соціальних змін характеризується загальними тенденціями розвитку культурних цінностей населення в цілому і студентської молоді зокрема. Обґрунтування даного підходу ми знаходимо в роботах Е. Гідденса. Він доводить необхідність взаємопов'язаного дослідження «суспільної культури», «суспільної соціальної системи», «трудова (капіталізована) куль-

тури окремих груп населення». Автор констатує, що формування культури молоді, як і інших груп населення, виявляється в ціннісних пріоритетах та стилі життя даних груп суспільства: в їх звичках та звичаях, а також у системі трудової взаємодії, матеріальних благах, які вони створюють [8].

Серед українських соціологів, що присвячували свої роботи дослідженням культурного капіталу, можна виділити Голікова О.С., який у своїх працях провів аналіз між обсягом культурного капіталу актора та його ціннісно-нормативними структурами [3].

Емпіричною базою дослідження культурного капіталу Голіковим О.С. був міжнародний проєкт, реалізований кафедрою соціології Харківського університету ім. Каразіна під керівництвом проф. Сокурянської Л.Г. протягом 2002-2007 років «Вища школа як суб'єкт соціокультурної трансформації» (за репрезентативною вибіркою було опитано 1972 студенти українських та 981 студент білоруських ВНЗ) та «Вища освіта як чинник соціокультурних змін: порівняльний аналіз посткомуністичних суспільств» (за репрезентативною вибіркою було опитано 3057 українських, 787 білоруських та 598 російських студентів. Вибірка Росії не є репрезентативною) встановлено, що перевагу студентська молодь віддає трійці цінностей – лідерів: здоров'я, сімейне благополуччя, особиста свобода [7].

На практиці аналіз процесів формування культурного капіталу студентської молоді повинен враховувати стиль життя студентства як соціального прошарку населення. Даний аналіз важливо здійснювати в контексті добового бюджету часу, його взаємозв'язку з зовнішнім соціальним середовищем. Тут виявляється співвідношення витрат часу на здійснення різних видів діяльності студентської молоді, їх відносин із зовнішнім соціальним середовищем. Аналіз бюджету часу дозволяє визначити як на практиці виявляється ціннісна культура людини.

Він показує співвідношення витрат часу на здійснення різних видів соціальної діяльності акторів. При аналізі витрат часу студентства, з одного боку, підтверджується реальність цінностей особистості, а з іншого – виявляється раціональна структура часового бюджету відносно навчальної, трудової діяльності та часу відпочинку [6].

Таким чином, ціннісні орієнтації студентів можна розглядати в межах одного із соціальних індикаторів: життєвий успіх, аналіз стилю життя, а також аналіз бюджету часу студентства. Формування культурного капіталу студентської молоді здійснюється в системі загальних процесів розвитку соціальних культурних цінностей суспільства. Оновлення культурного капіталу студентської молоді відображає процеси відтворення культурних цінностей молоді в контексті трансформації стилю життя, зміни структури бюджету часу.

Молодь взагалі і студентська її частина зокрема характеризується як соціальний суб'єкт, що є носієм культурного капіталу в потенційній та реально задіяній у праці формі. Індикатори соціальної оцінки процесів відтворення молоді як носія

культурних цінностей відображаються в загальних показниках, що характеризують відновлення культури студентської молоді, показниках стилю поведінки, зміни структури бюджету часу індивідів. До найбільш вживаних конкретизованих показників загальної групи індикаторів культурного капіталу студентської молоді віднесемо ціннісні пріоритети індивідів, які виявляються у стилі життя, соціальному самопочутті та бюджеті часу.

Другий напрямок соціальних змін характеризується показниками освітнього розвитку культурного капіталу молоді. Культурний капітал включає інтелектуально-освітні характеристики студентської молоді. Останні виявляються в кількісних та якісних індикаторах освітнього та інтелектуального зростання, професійної підготовки індивідів. Інтелектуально-освітня форма культурного капіталу є основою його трудової діяльності студентської молоді. Одночасно дана компонента є фактором модернізації всіх соціально-економічних сфер суспільної діяльності. Освітнє вдосконалення носіїв культурного капіталу визначає об'єктивні умови професійного зростання, здатностей до ведення тих чи інших форм трудової діяльності, підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці. У сучасних умовах освітнє формування здатностей до праці, необхідних морально-етичних якостей і визначає можливості індивідів у подальшому капіталізувати свій потенціал у формі високої заробітної плати, додаткових доходів, кар'єрного росту і підвищення соціального статусу. При цьому необхідно враховувати, що формування потенційного освітнього культурного капіталу взаємопов'язане та взаємозалежне від функціонування соціально-економічної системи суспільства. Кожний новий цикл розвитку соціально-економічної системи визначає об'єктивну основу нового циклу формування освітнього культурного капіталу молоді, а тривалість циклу формування освітнього культурного капіталу студентської молоді в умовах сьогодення скорочується з року в рік.

Студентська молодь є основним носієм освітнього культурного капіталу, тобто трансформація соціальних процесів освітнього оновлення культурного капіталу найбільш інтенсивна в молодіжному середовищі. У післякризових умовах господарювання вкрай необхідним є скорочення циклів розвитку освітнього культурного капіталу студентської молоді, активізація студентської творчості, створення умов соціальної активності студентства до майбутніх інновацій, формування вмінь та навичок реалізації власних формальних та неформальних інноваційних проєктів. Таким чином, основні показники формування культурного капіталу молоді закладаються

в індикаторах освітнього розвитку студентства.

Третій напрямок оцінки соціальних змін характеризується показниками споживчого розвитку культурного капіталу молоді, тобто розвиток потреб студентства призводить до підвищення рівня його культурного капіталу через зростання доходів, що, в свою чергу, істотно впливає на оновлення ринку праці студентської молоді. Формування культурного потенціалу населення відображає також і трансформаційні процеси в системі зайнятості населення в цілому або в межах окремих соціальних груп. Трудове накопичення культурного потенціалу студентської молоді реалізує перетворення останнього в культурний капітал, який у підсумку визначає не тільки зростання доходів людини, але й формує здатність особистості адаптуватися в соціальному оточенні. Конкретизована соціологічна оцінка культурного капіталу студентської молоді повинна здійснюватися за такими специфічними показниками:

- 1) ціннісні пріоритети студентської молоді (якість життя, соціальне самопочуття, бюджет часу (витрати часу на навчання, на пошук роботи, на трудову діяльність, дозвілля);
- 2) показники освітнього розвитку культурного капіталу (рівень компетентності, система здатностей до професійної праці);
- 3) показники споживчого розвитку культурного капіталу (темп зростання доходів, заробітна плата, перспективи кар'єрного зростання, ступінь зайнятості студентства).

Таким чином, молодь має специфічні характеристики розвитку культурного капіталу, формування освітнього та морально-етичного потенціалу, накопичення та реалізації професійних здатностей до праці. У студентський період життя здійснюється динамічна соціалізація особистості, розвиток культури, її трансформація в культурний трудовий капітал. У цей час найбільш ефективним є освітнє та виховне культурне вдосконалення індивіда.

Висновки. Таким чином можна констатувати, що закономірності і тенденції розвитку культурного капіталу є найважливішим компонентом системи соціальних законів, закономірностей і тенденцій в умовах становлення інформаційного типу суспільного розвитку, рушійною силою якого є молодь. Для визначення подальших напрямків розвитку культурного капіталу студентської молоді необхідно, насамперед, оцінити його сучасний рівень. З цією метою оцінку культурного капіталу студентської молоді пропонується здійснювати за трьома напрямками: ціннісні пріоритети студентської молоді, показники освітнього розвитку культурного капіталу, показники споживчого розвитку культурного капіталу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bourdieu P. The Education System and the Economy: Titles and Jobs// French Sociology: Rupture and Renewal since 1968. N.Y., 1981. P.42.
2. Быченко Ю.Г. Культурный капитал / Ю.Г. Быченко// Человеческие ресурсы. 2001. №2. С2 [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.pmuc.ru/jornal/2001/2/3035.html>.
3. Голюков О.С. Культурный капитал у подвійному конструюванні соціокультурних нерівностей: ціннісно-нормативний аспект/ О.С. Голюков // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: [збірник наукових праць] / голов. ред. Перський Євген Євфромович; Харківський нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. –Х: Вид-во ХНУ, 2009. № 881.С.217-221.
4. Молодь за здоровий спосіб життя: щоріч. доп. Президенту України, Верхов. Раді України, Каб. Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2009 р.)/ М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Держ. Ін-т розв. сім'ї та молоді; [редкол.: Н.Ф. Романова та ін.].– К.: ТОВ «Основа», 2010.– 156 с.
5. Coleman, J. Foundation of Social Theory [Text] / J.Coleman // Cambridge.MA: The Belknap Press of Harvard University Press, London, 1990. P.306-307 [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://ebooce.org/Foundations-of-Social-Choice-Theory-518832.html>.
6. Петрова Л.Е. Социальное самочувствие студентов / Л.Е. Петрова // Социологические исследования. 2000. №12. С.51-54 [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.isras/socis.html>.
7. Сокурянська Л.Г., Піменова О.О. Свобода у ціннісному дискурсі сучасного студентства: кількісний та якісний вимір / Л.Г.Сокурянська, О.О.Піменова// Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна: [збірник наукових праць] / голов.ред. Перський Євген Євфромович; Харківський нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. –Х: Вид-во ХНУ, 2009, №881, С 209-216.
8. Социология [Текст] / Э. Гидденс ; научн. ред. В.А.Ядов, общ.ред. Л.С.Гурьевой, Л.Н.Посилевича. - М.: Эдиториал УРСС, 1999. С.44
9. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию [Текст] : пер. с англ. / Ф. Фукуяма. – М. : АСТ : Ермак, 2004. – 730 с.